

Vervolging van roofvogels in Nederland in 2016

Rob G. Bijlsma & Peter W. van Tulden

Hoewel de vervolging van roofvogels een eeuw en langer geleden vele malen intensiever was dan heden ten dage is het erbij horende gedachtengoed nog niet uit het ‘gesundes Volksempfinden’ verdwenen (de Rijk 2015). Vroeg in het jaar 2016 deed een vergiftigde Zeearend ons al opschrikken, gevolgd door afschot van een Zeearend in de Lindevallei in Friesland. Het bericht van die laatste drong zelfs door tot de binnenlanden van Afrika. Treurig nieuws. Maar niet treuriger dan wat Buizerds of Bruine Kiekendieven jaar in jaar uit overkomt. Geweren en gif worden nog steeds onrechtmatig gebruikt, op sommige locaties zelfs jaar in jaar uit als vast onderdeel van verdelingscampagnes.

De vervolging in 2016 is in kaart gebracht aan de hand van meldingen en doodvondsten die aan de Politie worden doorgegeven, bij het Central Veterinary Institute (CVI, Lelystad onderdeel Wageningen UR) binnenkomen, of op de nestkaarten nader worden omschreven (WRN en SOVON). Er werd en wordt geregeld over gerapporteerd (Werkgroep Vogelsterfte 1981, van Ooijen 1985, Spierenburg *et al.* 1989, Quist 1992, Bijlsma 1993, van Lieshout *et al.* 1997, Zoun 2000, 2007, Bijlsma *et al.* 1998-2016, Bos 2011). Dit verslag vormt er de voortzetting van.

Werkwijze

CVI

Vergiftiging, klemmen en afschot worden op gestandaardiseerde wijze door CVI onderzocht. De eerste onderzoeksstap omvat sectie, in een aantal gevallen aangevuld met microbiologisch onderzoek. Macroscopisch onderzoek aan krop- en maaginhoud is van belang bij het vaststellen van vergiftiging en het opsporen van de mogelijke bron en toedracht. Aanwezige hagelkorrels of kogels worden uit het kadaver verwijderd en verzameld als bewijsmateriaal en/of voor eventueel onderzoek op lood. Indien de sectiebevindingen of anderszins verstrekte gegevens vervolgonderzoek vergen, wordt (orgaan)materiaal verzameld voor chemisch-toxicologisch onderzoek. Op basis van de anamnese en de bevindingen van de eerste onderzoeksstap worden inzendingen aangemerkt voor vervolgonderzoek (Zoun 2000, 2007). Na overleg met de inzender wordt dan besloten om al of niet chemisch-toxicologisch onderzoek uit te laten voeren. Vanwege de kosten, en ook doordat er meestal een daderindicatie moet zijn (de inzender moet een idee hebben wie de dader is), worden nauwelijks nog dode roofvogels ingeleverd, en indien wel, niet altijd onderzocht op aanwezigheid van gif (afhankelijk van inzender en regio). Het materiaal blijft minimaal een jaar bewaard, en kan op een later tijdstip alsnog worden geanalyseerd als het onderzoek dat vraagt in verband met een gerechtelijke zaak tegen een persoon.

Werkgroep Roofvogels Nederland

De verstoring van roofvogelnesten wordt bijgehouden door de nestcontroleurs. Er wordt gekeken naar sporen rond het nest, klimsporen, afgebroken takken, schotsporen, schade aan eieren of nesten, en andere vreemde zaken. Dit wordt op de nestkaart vermeld. Daarnaast worden meldingen en opmerkingen van omwonenden opgetekend; deze kunnen licht werpen op duistere praktijken, zoals verstoringen van nesten (wat wij zelden voor onze ogen zien gebeuren, maar waarvan we de sporen wel aantreffen), schoten (al dan niet samenvallend met de mislukking van een nest), illegale activiteiten (vaak 's nachts) en bezigheden in houtwallen en op het land (opzettelijk snoeien bij nest, graafwerk idem). De interpretatie van sporen is uitgewerkt in een handleiding (Jansman 2001). Er wordt tevens gelet op de plotselinge verschijning van bordjes 'Verboden Toegang', boswerk nabij het nest in de broedtijd (in toenemende mate ook door natuurbeschermingsorganisaties), plaatsing van schuilhut (jacht), actieve tegenwerking in het veld, hinderlijk volgen en intimidatie, allemaal zaken die vaak zijn gerelateerd aan vervolging en verstoring. Ook vervolging van andere soorten, zoals Vossen en Dassen, kan een aanwijzing zijn dat de wet wordt overtreden.

Via de veldwaarnemers kwamen veel meldingen binnen van grootschalige bos- en andere werkzaamheden; daarbij worden de bestaande regels vaak genegeerd, of zodanig soepel geïnterpreteerd dat het werk hoe dan ook voortgang kan vinden. Ook pal naast nesten, en ook als nestomgevingen worden vernield.

Resultaten

Vergiftiging

Het waren in 2016 vooral Buizerds die werden vergiftigd (Tabel 1). Dat gif geen onderscheid maakt, bleek wel uit de Zeearend, Blauwe Kiekendief en Havik die eveneens als vergiftigd werden binnengebracht. Van dat drietal overleefde alleen de Zeearend de aanslag op zijn leven, geholpen door de goede zorgen van het Vogelrevalidatiecentrum in Zundert (De Takkeling 24: 163, 2016). Vergiftigd aas werd gevonden bij Hallum (gemeente Ferweradeel, Friesland) en bij Veghel (Noord-Brabant). Het betrof Wilde Eend (1x), Smient (1x), Postduif (1x) en Haas (1x), wat een link met de jagerswereld aannemelijk maakt. Als gifsoorten werden aldicarb (Zeearend) en Propoxur (Smient) geconstateerd.

De verdeling van vergiftigde roofvogels over de maanden was als volgt: 12x januari, 1x februari, 1x november en 4x december. Vergiftigd aas stamde uit januari (3x), maart (1x) en november (1x).

Afschot

Afschot werd door het CVI driemaal vastgesteld, en wel bij Zeearend (Lindevallei in Friesland), Buizerd (Wognum) en Havik (een vrouwtje, bij Nagele in de Noordoostpolder) (Tabel 1). Via de WRN kwamen nog eens drie gevallen binnen (onder Nestverstoring geboekt), namelijk 1x in Friesland (Engwerd), 1x Groningen (Alteveer) en 1x Noordoostpolder (Marknesse).

Nestverstoring

De nestverstoringen vonden overwegend plaats bij Bruine Kiekendief en Buizerd (Tabel 2). Als groundbroeder, met een ruime verspreiding in Friesland waar de weidvogelstand sterk afneemt, loopt de Bruine Kiekendief forse risico's. Vooral in de omgeving van Mantgum, Wirdum, Easterwierum en Bears vonden verstoringen van nesten van Bruine Kiekendieven plaats. Dit zijn vaste haarden, deels óók in terreinen van Natuurmonumenten (een organisatie die het kennelijk niet uitmaakt, of misschien zelfs goed uitkomt, gezien de hardnekkigheid van vervolging in hun Friese terreinen). De nestverstoringen zijn disproportioneel over het land verdeeld. In zeven provincies werden in 2016 één of meer gevallen van zekere menselijke nestverstoring vastgesteld, verhoudingsgewijs het meest in Friesland (20 gevallen op 465 nesten, ofwel 4.3%) en Groningen (3 op 58 = 5.2%), gevolgd door Zuid-Holland (3 op 161 = 1.9%), Zeeland (12 op 682 = 1.8%), Flevoland (4 op 286 = 1.4%), Noord-Brabant (2 op 429 = 0.5%) en Noord-Holland (1 op 165 = 0.1%). Zie verder Bijlage 1 in Bijlsma (2017) voor het ingeleverde aantal kaarten voor de provincies waar geen meldingen van nestverstoring werden doorgegeven. Dat laatste wil niet zeggen dat er niets gebeurt, alleen dat we er geen menselijke nestverstoringen vaststelden.

Tabel 1. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 1975-2016 (bronnen: CVI, WRN): gif, klem en afschot gebaseerd op CVI-uitslagen. * = alleen 1993-94, ** = alleen 1994. *Causes of death of raptors in The Netherlands in 1975-2016 (sources: CVI, WRN): poison, traps and shot based on analyses of Central Veterinary Institute. *=1993-94, **=1994.*

Doodsoorzaak <i>Cause of death</i>	Gif <i>Poison</i>	Klem/doodslag <i>Trap/killed</i>	Afschot <i>Shot</i>	Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>
1975-88	621	2	69	145
1989-94	224	4*	12*	26**
1995-99	518	27	55	403
2000-05	195	4	6	433
2005-10	168	3	23	578
2011	16	0	4	93
2012	2	0	0	93
2013	11	1	9	60
2014	6	0	7	30
2015	2	0	2	42
2016	18	0	3	45

Opzettelijke nestverstoringen bestonden vooral uit het vernielen van legsels (10x) en het doden van jongen (4x). Afschot werd 3x vastgesteld (plus 3 gevallen die via het CVI binnenkwamen).

De als verstoring geboekte mislukkingen (26x) namen vele gedaanten aan: bosbouwactiviteiten (bijv. Einde Gooi), werkverkeer, grondverbetering, groenwerk, maaien, aanleg rotonde, renovatie, jagerhutje naast de nestboom (Erp), jachtactiviteiten (Woensdrecht), wandelaars, wielervedstrijd, begrafenissen en huttenbouw (2x). Los van de opzettelijke verstoringen: je kunt natuurlijk niet alles voor zijn, maar soms is met

enig schuiven van de timing van werkzaamheden al veel ten positieve te bereiken; het broedseizoen van roofvogels is tamelijk kort. Enkele weken uitstel van werkzaamheden is soms al voldoende om verstoring te voorkomen.

Tabel 2. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 2016; afschot = zoals vastgesteld door CVI of in het veld, doorschieten van nesten en afschieten van broedvogels is onder nestverstoring gerangschikt. *Causes of death of raptors, inflicted by humans in The Netherlands in 2016 (shot = as determined during dissection or observed in the field).*

Soort <i>Species</i>	Gif <i>Poison</i>	Klem/kooi <i>Trap</i>	Afschot <i>Shot</i>	Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>
Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>	1	0	1	0
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	0	0	0	9
Blauwe Kiekendief <i>C. cyaneus</i>	1	0	0	0
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	1	0	1	1
Sperwer <i>A. nisus</i>	0	0	0	4
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	15	0	1	26
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	0	0	0	5
Totaal <i>Total</i>	18	0	3	45

De 3143 ingezonden nestkaarten (tot en met 20 februari 2017) beschouwen we als een representatieve steekproef van de Nederlandse roofvogelbevolking. Voor de meeste soorten dekken we 10-25% van het geschatte aantal paren in het land (dat is geen kat-tepis), vermoedelijk zelfs meer als we bedenken dat sommige schattingen verouderd en aan de hoge kant zijn. De verhouding verstoord versus niet-verstoord, zoals gevonden op de nestkaarten, kan dan over de Nederlandse populaties van de respectievelijke soorten worden omgeslagen (Tabel 3). Die extrapolatie levert een landelijk totaal van 384 opzettelijke nestverstoringen op, waarvan het merendeel betrekking heeft op Buizerds, Sperwers en Bruine Kiekendieven. Dat er zo weinig Haviken werden gemeld, is opmerkelijk; zou het een rol spelen dat deze soort sterk aan het afnemen is en op veel plekken in het (half)open land is verdwenen?

Tabel 3. Berekening van het totale aantal nestverstoringen in Nederland in 2016, waarbij 1 = aantal ingestuurde nestkaarten, 2 = aantal nestverstoringen op nestkaarten, 3 = percentage verstoorde nesten, 4 = maximum aantal paren in Nederland in 2005 (Bijlsma 2006), en 5 = aantal berekende nestverstoringen in Nederland op basis van kolommen 3 en 4. *Calculation of the number of deliberately destroyed nests in The Netherlands in 2016, with 1 = no. of nest cards, 2 = number of destroyed nests on nest cards, 3 = percentage of destroyed nests based on columns 1 and 2, 4 = population size in The Netherlands in 2005, and 5 = calculated number of destroyed nests in The Netherlands based on columns 3 and 4.*

Soort <i>Species</i>	1	2	3	4	5
Bruine Kiekendief <i>C. aeruginosus</i>	217	9	4.1	1250	51
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	441	1	0.2	1800	4
Sperwer <i>A. nisus</i>	291	4	1.4	4500	63
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	1149	26	2.3	10.000	230
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	869	5	0.6	6000	36

De schoonheid van een roofvogel, door 9-jarige Noah Quist. *Raptor beauty*, by 9-year old Noah Quist.

Discussie

Groningen en Friesland kwamen in 2016 naar boven als de provincies waar veel vervolging plaatsvond. Gif en nestverstoring zijn de meest voorkomende oorzaken van dood en mislukking. Dat opeens Sperwers figureren onder de verstoringen heeft waarschijnlijk te maken met de toenemende frequentie waarmee deze soort in de onmiddellijke nabijheid van mensen is gaan broeden. Daarmee blijf je misschien uit de klauwen van Haviken, maar stijgt het risico op verstoring door mensen (vaak onbedoeld). Hetzelfde verschijnsel zien we ook bij andere roofvogelsoorten: steeds vaker worden conflicten gemeld die samenhangen met menselijke activiteiten (onderhoud, constructie e.d.). Mensen hebben geen benul van de rest van hun leefomgeving, en als ze dat wel hebben of horen te hebben (veel terreinbeheerders, bijvoorbeeld, óók van natuurgebieden), weigeren ze daar effectief rekening mee te houden (denk aan boskap en faciliteren van recreatie). ‘Onbedoeld’ is dan niet meer een term die de lading dekt: in deze gevallen weten beheerders wat ze aanrichten, maar kiezen ze voor andere belangen. Het blijft zaak hier gespitst op te zijn en aan de bel te trekken zodra blijkt dat wettelijke of gedragsregels worden overtreden.

Summary

Bijlsma R.G. & van Tulden P.W. 2017. Raptor persecution in The Netherlands in 2016. *De Takkeling* 25: 61-66.

In 2016, persecution in The Netherlands was recorded via autopsies of dead raptors found in the field, and by checking nests for human-caused failures. Poisoning (18x) and shooting (2x) were diagnosed as causes of death by the Central Veterinary Institute. Deliberately disturbed nests were recorded 45 times. Disturbance occurred most often in Friesland and Groningen. Marsh Harrier, Sparrowhawk and Buzzard

were the main victims. Sparrowhawks increasingly nest near human habitation (city parks, cemeteries, and so on) which increases the chance of disturbance. Based on the sample of 3143 raptor nests, and the relative frequency of species-specific nest destruction, it is calculated that at least 384 nests had been disturbed or destroyed in 2016, often intentionally but increasingly as collateral damage caused by management measures (especially in nature reserves), construction and maintenance. This extrapolated total is a minimum, because the causes of many suspect nest failures could not be unequivocally determined.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G. 2006. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2005. De Takkeling 14: 6-53.
- Bijlsma R.G. 2017. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2016. De Takkeling 25: 8-60.
- Bijlsma R.G. *et al.* (van Kuik H., Schipperijn J., van Swieten R., Zoun P. & van Tulden P.W.) 1998-2016. Vervolging van roofvogels in Nederland in 1997-2015. De Takkeling 6: 54-61, 7: 52-58, 8: 52-59, 9: 53-60, 10: 49-55, 11: 55-63, 12: 55-63, 13: 57-64, 14: 102-118, 15: 39-47, 16: 56-64, 17: 51-55, 18: 34-40, 19: 52-57, 20: 46-52, 21: 49-56, 22: 55-59, 23: 52-60, 24: 61-66.
- Bos N. 2011. Bijdrage van Friesland aan de vervolging van broedende roofvogels in Nederland in 2000-09. De Takkeling 19: 58-65.
- Jansman H. 2001. Herkenning en opsporing van roofvogelvervolging. Tweede herziene druk. Werkgroep Roofvogels Nederland, Appelscha.
- van Lieshout H., Schipperijn J., Zoun P. & Bijlsma R.G. 1997. Roofvogelvervolging in Nederland in 1996. De Takkeling 5(1): 43-51.
- Ooijen A.J. van 1985. Roofvogelvervolging in Nederland. Nederlands Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.
- Quist M. (red.) 1992. Roofvogels: bedreigend of bedreigd? Werkgroep Roofvogels Noord- en Oost-Nederland, Appelscha.
- Rijk J.H. de 2015. Vogels en mensen in Nederland 1500-1920. Proefschrift VU Amsterdam.
- Spierenburg T.J., Zoun P.E.F. & Smit T. 1989. Poisoning of wild birds by pesticides. In: Baars A.J. & Over H.J. (red.), Wild bird mortality in the Netherlands 1975-1989: 23-29. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels/Centraal Diergeneeskundig Instituut, Lelystad/Zeist.
- Werkgroep Vogelsterfte 1981. Zwartboek roofvogelsterfte. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.
- Zoun P.E.F. 2000. Onderzoek naar de doodsoorzaken van wilde fauna ten behoeve van het opsporen van wetsovertredingen. Verslag over 1998. ID-Lelystad Rapport no. H99-2511. ID-Lelystad, Lelystad.
- Zoun P.E.F. 2007. Onderzoek naar de doodsoorzaken van inheemse wilde fauna. Verslag over 2006. CIDC-Lelystad, Lelystad.

Adressen:

RGB: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse, rob.bijlsma@planet.nl

PWvT (Centraal Veterinair Instituut, CVI): Postbus 65, 8200 AB Lelystad, peter.vantulden@wur.nl